

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Kar**

**A papi spiritualitás elsajátítása a Pécsi Papnevelő
Intézet képzési rendszerében 1917 és 1951 között**

Dissertatio ad Doctoratum

Tézisfüzet

Készítette: Fekete Zoltán

Konzulens: Dr. Kajtár Edvárd

Budapest, 2023

I. A kitűzött kutatási feladat összefoglalása

Disszertációm témájának a papi spiritualitás elsajátítását választottam, méghozzá a Pécsi Papnevelő Intézet képzési rendszerében 1917 és 1951 között és olyan témaként, ami feltételezhetően jelen korunk papnevelése számára is sok értéket rejt magában. Ezzel kapcsolatban jegyzem meg, hogy témaválasztásom kapcsán negatív élű megjegyzésekkel is szembesültem, hogy mi értelme van kutatni a Zsinat előtti kort, ráadásul az említett század kezdetét, hiszen „az a világ már elmúlt, hála Istennek” – tették hozzá. „Mire akarom felhasználni, mit tud nekünk az a kor még tanítani korunkban, mondhatni 100 év távlatából?”

Számomra is kihívásként jelentkezett a II. Vatikáni Zsinat előtti kort kutatása, hiszen munkám során önmagam számára is rekonstruálni kellett egyebek mellett az akkori lelki atmoszférát, liturgikus életet, nem utolsósorban a téma egyházzjogi vonatkozásait.

Konzulensem disszertációbéli önvallomásához hasonlóan engem is zavart ez a negatív sztereotípa, ami egykori papnövendék-társaim és paptestvéreim jelentős részéről e közvetlenül Zsinat előtti – talán pusztán egy átmeneti kornak tekintett – időszakot, illetve annak filozófiai-teológiai irányzatát, liturgiáját, jogszabályi háttérét érintette. Munkám bevezető szakaszában tehát szükséges volt még az ezirányú kutatást is elvégezni. Célom e probléma feloldása volt, lehetőleg pápai tekintélyű megnyilatkozások és az Egyház mindenkori tanítása után kutatva.

Ekkor találtam rá XVI. Benedek pápának a „folytonosság hermeneutikája” névvel fémjelzett gondolatára, illetve ismerkedtem meg egy „*kincseiből újat és régít*” (Mt 13,52) is előhozó egyházas gondolkodás képével, többek között a *Summorum Pontificum* kezdetű *motu proprio*-ja által. Nagy öröömre szolgált, hogy ugyanez a gondolat indította el konzulens atyámat, korábbi szemináriumi lelkivezetőmet-spirituálisomat is – mindezzel azonban (disszertációját olvasva) csak dolgozatom megírásának utolsó szakaszában szembesültem. Így tehát hasonló indíttatással kezdtünk bele munkánkba.

Ezek után már bátrabban mertem egy úgymond „zsinatelőtti” témához nyúlni, nem mintha bennem úgy élne a II. Vatikáni Zsinat, mint ami *tabula rasa*-módra végleg lezárt egy kort az Egyház életében, és valami teljesen új kezdődött volna el benne. Dolgozatom írásához a fent említett benedeki gondolat fényében kezdtem, remélve, hogy maradandó értékeket magában foglaló anyagokra lelek e téren, jelen korunk számára is aktuális tartalommal, tanulságokkal.

Disszertációm mégis megpróbál részt venni az Anyaszentegyház spirituális és liturgikus megújulási törekvéseiben, talán fogalmazhatok így – útkeresésében. Annál is inkább, hisz XVI. Benedek pápa utódja, Ferenc pápa is lépéseket tett az említett *motu proprio*-val kapcsolatban.

Az a megállapításom tehát, hogy a téma ilyen értelemben aktualitással bír 2022/2023-ban is, e sorok írásakor, a teológusok körében úgyszintén folyamatos megnyilatkozások tárgya, konferenciák és rendezvények témája.

II. A kutatás módszere, források és azok felhasználása

Mivel munkám elsődleges célja a papképzés rendszerének, főbb kihívásainak ismertetése konkrétan a Pécsi Papnevelő Intézet képzési rendszerében, külön hangsúlyt helyezve a papi spiritualitás kialakítására, így e spiritualitástörténeti jellegű feldolgozáshoz szükségesnek mutatkozott a Szemináriummal kapcsolatos forrásanyagok átnézése, szisztematikus rendezése. Ehhez szükséges volt központi témám, a pécsi papnövendékek Szent Pál Egyházirodalmi Társulata kiadványaként megjelentetett *Szemináriumi Élet*¹ című lapnak fenti szempontjaink szerinti megvizsgálása és keletkezéstörténeti bemutatása mellett, az ehhez kötődő előljárói anyag rendszerezett közlése. Értve itt a spirituális pontok, rektori exhortációk, lelkigyakorlatos anyagok módszeres bemutatását, értékelését. Ezen kívül átfogó jelleggel közölni kívántam dolgozatomban mindazt, ami a kiadvány kapcsán értékelhető lelkeségi, pasztorális szempontból.

További célom, hogy a vizsgált részterületen a kor papnövendékeinek önképzési kezdeményezéseit, másrészt a közösségépítésnek, mint feladatnak központi mivoltát bemutassam. Emellett ismertetni kívánom a különböző áhítatgyakorlatokat, hitbuzgalmi kezdeményezéseket, illetve feltárni a kutatási területben rejlő maradandó, időtálló értékeket. Munkám tehát nem egy szeparált belső spirituális világot kíván bemutatni, hanem kitekintő résszel is rendelkezik rálátást engedve a kor egyházi életére.

Mivel a disszertáció nagy része helyi levéltári kutatásra épül, így igen lényeges kérdésnek tartottam, hogy az ott fellelhető és ehhez hasonló – archívumi rendszerből, más levéltári-jellegű adatbázisból származó – anyagokat részletesen feldolgozzam. A Pécsi Egyházmegyei Levéltár (valamint az egyházmegyei könyvtár) vonatkozó dokumentumait, a korabeli tanítóhivatali megnyilatkozások és folyóiratok bemutatását és elemzését végeztem el, illetve a vizsgált időszak megértéséhez monográfiákat, lexikonok adatait használtam fel.

---

¹ Ld. Pécsi Egyházmegyei Levéltár II.4.fasc.552. (Szemináriumi Levéltár) – *Szemináriumi Élet. A pécsi papnövendékek Szent Pál Társulatának értesítője* (1921–1951), in Pécsi Egyházmegyei Könyvtár. <https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/digitalis-konyvtar/nyomtatott-kiadvanyok> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 22.)

III. Az értekezés tézisei

A disszertáció két, megközelítőleg egyenlő részre osztható. Az első előkészíti és bevezeti a második, fő rész témáját, a *Szemináriumi Élet* című kiadvány mélyreható elemzését, amely időközben vizsgálódásaim elsődleges kutatási tárgykörévé lépett elő.

1. tézis:

Az egyháztörténeti kor vizsgálatához szükséges értelmezéstani keret bemutatásával kezdem dolgozatomat, ahol a XVI. Benedek pápa által előszeretettel használt „folytonosság hermeneutikája” kifejezést ismertetem. Ez a megközelítés tagadja azt, miszerint a II. Vatikáni Zsinat után minden újszerű immár az Egyházban, mindaz pedig, ami előtte volt (akár a liturgia végzésének, akár a hitátadásnak a módja) befejeződött. A szenthagyományban keletkező ilyen jellegű törés helyett a szerves fejlődést állítja, miközben nem veti el a régit sem.

A II. Vatikáni Zsinatot úgy kell értékelní, mint amely a trentói és azt megelőző zsinatokból nő ki, és elismeri az őt megelőző évtizedek spirituális értékeit, továbbá amely korának pasztorális kérdéseire igyekszik válaszolni, a tanítást, hitet és erkölcsöket megváltoztatni nem akarván, sőt, azokkal egységben, belső folytonosságban van. Nem létezik „Zsinat előtti” és „Zsinat utáni” egyház. A vizsgált időszakunk tehát nem pusztán egy „átmeneti” kor végső hírmondója, a „nagy változások” előtti papnevelési mód egy utolsó hírnöke.

2. tézis:

Amellett azonban, hogy saját értékeket felmutatni képes, gazdag időszakról beszélünk, tagadhatatlan a kor reformtörekvéseinek hatása. Az Egyház új helyzettel találta szembe magát az újonnan nyilvánvalóvá vált állam- és egyházpolitikai változások miatt, világi befolyásának elvesztése miatt. Változások, reformfolyamatok indultak el a *liturgikus mozgalom*, illetve *megújulás* által, XI. és XII. Piusz előkészületeivel. A későbbiekben a II. Vatikáni Zsinat *Optatam Totius* dekrétumával a papképzés kérdését is tárgyalja, újra gondolja, pontosabban „régit és újat” is hoz elő. Azonban dolgozatunkban ennek csak előkészítő reformtörekvéseinek lecsapódásával találkozhatunk, amennyiben az a papnevelést érinti. Tagadhatatlan, hogy a liturgikus reform éreztette hatását Pécssett, már a század első felében. Változások indultak tehát be a világgal történő párbeszéd, viszony, sőt, szembenállás területén, de nem a hit- és erkölcstani kérdésekben.

3. tézis:

A Trentói Zsinat papi ideálját a II. Vatikáni Zsinat megvizsgálta és értékelte, úgymint a szemináriumi nevelési célokat, elveket és részben módszereit is, amelyekre nagy behatást gyakorolt a reformáció hatása:

„Világosan látták, hogy a reformáció térhódítását csak akkor lehet megállítani, ha sikerül a tudományokban jártas, egyházhű és jámbor lelkipásztorokat kinevelni. (...) Mivel a megőrzés, a rend megtartása a főcél, igen nagy hangsúlyt kap mindaz, ami a hierarchikus státusra, a pap méltóságára és kiváltságos helyzetére vonatkozik.”²

Mégsem zárt, a világgal szembenálló, illetve felülről irányított ez a rendszer a XX. század elején, hanem teret enged a papnövendékek kezdeményezéseinek, hogy szakosztályokba tömörüljenek, elmélyedve az elméleti és – hangsúlyosan – a gyakorlati teológia terén, illetve a kor ideológiai áramlataira reflektáljanak. A vizsgált korra kialakult gyakorlat szervesen illeszkedik az egységes papképbe, nem szándékozik valami egészen újat létrehozni.

4. tézis:

A kor tipikus papképe és szemléletmódja azonban tetten érhető és tagadhatatlan. Ha az újkori kánonjog történetét nézzük, akkor eljutunk ezzel az egyházjog új nagy korszakáig, a „*a kodifikált egyházjog koráig, amely 1917-ben kezdődött és napjainkban is tart.*”³

Az egyházjogot forradalmi módon (rendszeresítve) megújító, skolasztikus stílusban megírt ezen új egyházi törvénygyűjtemény egy helyen, az 1352-1371. k. alatt értekezik a papnevelés kérdéséről. Eddig az egyháztörténeti-egyházjogi fordulópontot jelentő időszakig – s még ezt követően is – a Trentói Zsinat által körülírt papi ideál volt a meghatározó. Ezt a papnevelés során is szem előtt tartott papi karaktert, mint azt fentebb említettük, a reformációval szembenálló, a hitet mindenáron megvédő, a tudományos felkészültségét tekintve pedig skolasztikus filozófiai-teológiai rendszerben gondolkozó egyházfi testesíti meg.

---

² GOJÁK, J., *A papi eszmény fejlődése a Trentói Zsinattól napjainkig* in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 338.

³ ERDŐ, P., *Az egyházjog forrásai*, SZIT, Budapest 1998, 13.

Ebben az időben kifejezetten nagyobb életszentséget követelt meg az Egyház papjaitól, mint a világi hívőktől. Így a papnövendékeket is ebben a szellemben kellett neveljék. Az 1936-os pécsi egyházmegyei zsinat *Statuta Synodalia* című határozat-tárának már az 1. §-a idézi a CIC vonatkozó kánonját az első fejezetben, amely a papi étellel foglalkozik:

„Az új egyházi törvénykönyv a papoktól a világiakénál mindenben szentebb és a híveknek jó példát adó életet kíván (Cn. 124), mert csak akkor alakíthatják ki a hívekben Krisztust, ha mindenekelőtt maguk élnek benső lelki életet.”⁴

5. tézis:

Szent Pál Egyházirodalmi Társulat történetét végig követve megállapítható, hogy társulati kereteken belül (amelynek minden növendék eleve tagja lett Pécssett) a teológia egyes ágait tekintve igen aktív szakosztályi munkálkodás jön létre. Az Egyház csak ilyen cselekvésre kész, apostoli lelkű szolgálattevőkkel tud minden korban eredményesen válaszolni a kor kérdéseire, kihívásaira.

1946-ban már évtizedek tapasztalatai alapján tekintenek a missziós tevékenységükre, illetve értékelik az egyes (egyházirodalmi, szónoki, szociális) szakosztályok munkáját, melyek a Társulat keretén belül működtek:

„A mi feladatunk: az örök, változatlan katolicizmust az állandóan hullámzó, mindig modern étellel szintézisbe hozni. Szép, de nehéz hivatás, mert ellentét látszik elmélet és gyakorlat, szeminárium és élet között. A kettő közt épít azonban hidat a Szent Pál Társulat, amely egyrészt a szeminárium gyakorlóiskolája, másrészt az élet előiskolája. Itt próbáljuk a hitet, teológiát életre és aprópénzre váltani, s ugyancsak innen figyeljük az idők, korok, áramlatok járását. Ha ilyen szempontból nézzük az elmúlt év társulati munkaévet, megállapíthatjuk, hogy igyekeztünk megérezni, megismerni az idők szelének járását: »a szél fordulását.«⁵

---

⁴ *Statuta Synodalia – Pécs egyházmegyei zsinati határozatok*, Dunántúl Kiadó, Pécs 1936, 7.

⁵ *A mi feladatunk*, in *Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 12.

6. tézis:

Vizsgált időszakunk kezdetén találjuk a *Hangok Hazulról* címet viselő lapot, mely 1917. április és 1918. július között jelent meg, s a Pécsi Papnevelő Intézet „katona-kispapjainak” lapjaként működött.⁶ Dr. Sipos István spirituális levelezései a növendékekkel a lap lényeges részét alkotja: a seminaristák lelkiiségére enged bepillantást nyernünk ez a kortörténeti dokumentum, ráadásul a világháború embert próbáló nehézségei közepette. 1917-től elkezdik besorozni a pécsi seminaristákat, ennek okozataként jön létre e kiadvány. Amint a spirituális időtálló buzdító-jellegű tanításában megállapítja:

Minden életállapotban az ember egy meghatározott cél felé mozog, így van ez a lelki életben is, ahol a cél az abszolút boldogság elérése. Az mozgás önelhatározásból jön létre, a cél pedig az Istennel való egyesülés, együttlét, csak azt akarni és szeretni, amit ő akar, illetve szeret, röviden Isten bírása az ember legfőbb boldogsága. Az értelmes teremtmény szabad akarattal, erkölcsileg jó cselekedetekkel halad a tökéletesség útján e célja felé, ám mivel ez természetfeletti, így nem elegendők önmagukban a természetes – saját teljesítményből, erőfeszítésből fakadó – cselekedetek. Valóban, a *finis ultimus* eléréséhez természetfeletti segítség szükséges. A megszentelő kegyelem, a teológiai és erkölcsi erények, a Szentlélek hét ajándéka, Isten indító, megvilágosító, segítő kegyelme, valamint oltalma, melyek képessé teszik az embert a természetfeletti cselekvésre. Tevékenységként határozható meg a lelki élet, melyek közül az élő hit az első. Életállapottól, helyzetüinktől, kedélyállapotunktól, tehát szenvedélyeinktől függetlenül hinni kell mindazt, amit Isten számunkra kinyilatkoztatott, az egyházi előterjesztés alapján. Ebből a szempontból mondhatni mindegy, hogy a növendék lövészárokban, vagy a békés és csendes szemináriumi kápolnában, a vakáció vidámságai vagy halálküzdelmek közepette van: megpróbáltatások közepette, jó és rossz napokban maradjon lelkileg élő, hitét mindhalálig, hűségesen megvalló. A gyakori szentségekhez járulás, az imádság, önmegtagadás, a felebarátok, közjó, haza (sőt az emberiség) iránti áldozatos, akár önfeláldozásig is elmenő szeretet, valamint ezek betetőzéseként az Istenszeretet, mely az előbbieket mozgatórugója – ezek fontosságára emlékeztet a lelki igazgató. Ezek közül az imádság

---

⁶ A teljes első évfolyam, illetve a második évfolyam egyetlen számát ld. az Elektronikus Periodika Archívum [EPA] honlapján, in MAGYAR, I. – FALUDI, F. (szerk.), *Hangok hazulról (a pécsi szeminárium katona-kispapjainak)*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1917-1918., in Elektronikus Periodika Archívum, <https://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=2646> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

élővé teszi a kapcsolatunkat Istennek, végső célunkkal, boldogságunk forrásával. A vele való „társalgás” párosulva az önmehtagadással segít felülemelkedni az élet nehézségein, illetve a szenvedések elviselésében, kereszthordozásunk közepette erőforrásunk.⁷

7. tézis:

Disszertációm második, fő részének témája a *Szemináriumi Élet* című kiadvány mélyreható, rovatonként való elemzése. Bevallom, ezt eredeti céloommal ellentétesen tettem, hiszen kutatásom kezdetén a Papnevelde teljes levéltári anyagát,⁸ valamint a spirituális által tartott punktákat, rektori exhortációkat, lelkigyakorlatos anyagokat kívántam szisztematikusan feldolgozni.

Egyrészt azonban láttam, hogy ehhez nem áll rendelkezésre elegendő anyag, s nem tenné ki egy doktori disszertáció anyagát. Másrészt a *Szemináriumi Élet* és a többi sajtótermék elegendő anyagot szolgáltatott, így az előbbi kiadvány lépett elő időközben fő kutatási tárgyként. A további kutatás iránya – ha ez még egyáltalán vezet valamire –, a papi, illetve előljárói hagyatéki anyag feldolgozása, amelyben jónak látszó témaválasztásom miatt nem mélyedtem el.

Dolgozatom e részében rámutattam a Szent Pál Társulat keretén belül zajló lelkes és vidám önképző munkára, a már akkor meglévő pasztorációs tapasztalatszerzési lehetőségekre, a szakosztályok tudományos tevékenységére, amelynek volt missziós, sőt ökumenikus vetülete is, nem megfelelve az Egyház szociális tanításának gyakorlati alkalmazásáról. Látszik a feldolgozott anyagokból, hogy hatékony pasztorális képzés volt abban az időben.

Számos helyen kitértem fő kutatási területem, a papi lelkiség kérdésére, amely egyszersem át is járja, áthatja munkámat. Nagy szerepe volt abban a Papneveldeben kapott „spirituális töltetnek”, hogy ezt a különböző megpróbáltatásokkal terhelt szűk fél évszázadot a növendékek erős lélekkel és hivatásuk iránti hűséggel kibírják, erős jelleműek legyenek. A tematikám a pasztorációs jelleg mellett alapvetően lelkiségtörténetivé vált, ezért jelent meg az egyháztörténelem diszciplínájának tárgyköre dolgozatban.

---

⁷ Vö. SIPOS, I., c. n., in *Hangok Hazulról I* (1917/3), 1-2.

⁸ Kutatásaimat elsősorban a Pécsi Egyházmegyei Levéltárban végeztem, külön figyelmet szentelve a PEL *Szemináriumi Levéltár* dokumentumaira.

8. tézis:

Miután az egyes fejezetek szisztematikus áttekintése által megismerkedtünk a lapban megjelenő lelkeségi vonatkozású írásokkal és a pasztorációs-jellegű kezdeményezésekkel, a „Lelkiségtörténet” címet viselő negyedik fejezet tematikusan mutat be egy-egy témát, szigorúan kitekintés-jelleggel, azaz a Szeminárium falain kívül történt eseményekkel való kapcsolatukban.

Három nagy témát választottam ki, évtizedenként egyet. Mindegyik nagy jelentőségű esemény, figyelemreméltó hatástörténettel. Az 1920-as években a pécsi városmisszió feldolgozását (a helyi plébánia-szintű megnyilvánulásokkal); az 1930-as évek eseményei közül a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus kihatását – pécsi vonatkozásban; az 1940-es évek esetében pedig – mintegy a „Boldogasszony Éve” előkészítéseként – a pécsi Mária-napok vonatkozó eseményeit vizsgáltam. Mivel levéltári forrásokat tekintve a városmisszió kihatása a korabeli négy fő plébánia életére külön-külön is jobban adatolt, ezért ezt a részt alfejezetekkel láttam el. A másik két esemény alapján ilyen felosztással nem tudtam élni, mivel vagy nem létezett ilyen vonatkozás, vagy nem volt fellelhető hozzá semmi érdemleges adat.

IV. A munka témaköréből készült publikációk jegyzéke

A Szent Pál Társulatot is bemutatva rátekintek az „értésítő”-jellegű kiadvány előzményeire, azok papi lelkeséggel kapcsolatos vonatkozásaira, és befejezésként megállapítom az előljárói buzdítások, exhortációk, lelki gyakorlatok kutatásának további irányát. A témában megjelent cikkeim a következők:

FEKETE, Z., *A folyamatos papképzés*, in *Centralista* XLVII (2), Központi Papnevelő Intézet Magyar Egyházirodalmi Iskolája, Budapest 2019, 21-32.

FEKETE, Z., *Dr. Sipos István spirituális levelezése kispapjaival az első világháború alatt*, in *Papi Lelkiség* XVII, Új Ember kiadványok, Budapest 2023, 37-48.